

принципі професіоналізації управління, який заснований на необхідності підвищення організаційного статусу та рівня професійної компетентності спеціалістів служб управління людськими ресурсами, котрі здатні виконувати складні аналітичні, управлінські, соціальні, освітні функції, грамотно регулювати трудові відносини і формувати "соціальний" капітал в організації;

принципі інноваційності, який полягає у визнанні інноваційної якості людського капіталу, розробці і застосуванні прогресивних персонал-технологій розвитку людських ресурсів [18].

Проте на думку автора головним і першочерговим завданням концепції управління розвитком людського капіталу в Україні має стати визнання людського капіталу рушійним ресурсом економічного зростання та величезною соціальною цінністю сучасного суспільства. Лише зазначений підхід дасть змогу домашнім господарствам формувати належний рівень добробуту своїх членів і відповідним чином впливатиме на їх фінансовий потенціал – можливість максимально дохідно реалізовувати свої здібності в умовах ринку.

**Література:** 1. Глушенко В. В. Финансы населения в условиях глобализации / В. В. Глушенко // Финансы и кредит. – 2006. – № 30. – С. 2–8. 2. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование / Дж. Кендрик. – М.: Прогресс, 1978. – 275 с. 3. Shultz T. Investment in Human Capital // Economic Growth – an American Problem. – Englewood Cliffs, 1964. – P. 48. 4. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. / G. Becker. – N. Y. : McGraw Hill Inc., 1964. 5. Дятлов С. А. Основы теории человеческого капитала // С. А. Дятлов. – СПб. : Экзамен, 1994. – С. 83. 6. Champemowne D. Economic inequality and income distribution / D. Champemowne and F. Cowell. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – С. 155. 7. Голикова Н. В. Людський капітал – ключовий фактор економічного зростання / Н. В. Голикова // Інноваційний фактор сталого економічного зростання : Зб. наук. пр. Ін-ту економіки НАН України. – К., 2002. – С. 32–35. 8. Жолудь О. Треба розвивати людський капітал / О. Жолудь // Народний оглядач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://observer.sd.org.ua>. 9. Мэнкью Н. Г. Принципы Экономикс / Н. Г. Мэнкью. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 784 с. 10. Goldin C. The legacy of U. S. Educational Leadership: Notes on Distribution and Economic Growth in the 20th Century / C. Goldin and L. Katz // AEA Papers and Proceedings. – 2001. – № 2 – Vol. 91. 11. Гринзуйей Д. Оценка выгод для общества от системы высшего образования / Д. Гринзуйей, М. Хаунесс // Экономика образования. – 2002. – № 3. – С. 64. 12. Herrnstein R. The Bell Curve / R. Herrnstein – N. Y. : Free Press, 1994. 13. Barrick M. The Big Five Personality Dimensions and Job Performance: A Meta Analysis / M. Barrick and M. Mount // Personal Psychology. – 1991. – № 44. – P. 2. 14. Peterson N. Skills, Task Structure and Performance Acquisition / N. Peterson // Human Capability Assessment / in Dunnette M. and Flesham, eds. – Hillsdal : L. Erlbaum, 1982. 15. Bowles S. The Determinants of Earnings: A Behavioral Approach / S. Bowles, H. Gintis, M. Osborne // Journal of Economic Literature. – 2001. – December. – P. 1138. 16. Марцинкевич В. Инвестиции в человека: экономическая наука и российская экономика // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 9. – С. 29–40. 17. Сотнікова Н. П. Тенденції людського розвитку в період становлення в Україні соціально орієнтованої економіки / Н. П. Сотнікова // Формування ринкових відносин в Україні – 2007. – № 8. – С. 131–135. 18. Чекан І. Розвиток людського потенціалу та його вплив на соціально-економічний розвиток України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/November/5.htm>.

Стаття надійшла до редакції  
07.07.2009 р.

УДК 336.11

Синюгіна Н. В.

## ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ (ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ)

*The importance of consideration of theoretical questions of the financial monitoring is generalized. The specified determination of concept "monitoring" is given. The essence of the financial monitoring is exposed. The classifications signs of monitoring are resulted. Great number of instruments of monitoring conducting is outlined.*

Особливості протікання економічних процесів у сучасному середовищі та змінних умовах функціонування різних суб'єктів господарювання вимагають постійного стеження як за розвитком окремих суб'єктів ринкових відносин, так і таких відносин в цілому з погляду розвинення цілої галузі, території або навіть країни. Це пов'язано з тим, що складні взаємовідносини між різними учасниками ринку мають різні ступені впливу щодо їх подальшого функціонування та розвитку в межах ринкової взаємодії та властивостей такої взаємодії, яка визначається відповідно до законодавчих і нормативних актів кожної країни. При цьому особливо гостро відмічені питання постають перед суб'єктами господарювання, що здійснюють свою діяльність в країнах, ринки яких є такими, що розвиваються (з погляду рівня розвитку інституційного середовища [1, с. 39 – 40]), де найбільш повно відчуваються наслідки впливу асиметричного інформаційного середовища як основи впровадження управлінських рішень. До того ж до таких країн відноситься й Україна.

Разом з цим, слід відмітити, саме вплив асиметричної інформації на фінансову складову розвитку різних суб'єктів господарювання, яка в ринкових умовах є привабливою. Таким чином, узагальнені питання проведення моніторингу фінансової складової функціонування та розвитку різних суб'єктів господарювання є значущими та мають практичну спрямованість стосовно визначення дієвості різних учасників ринку. Це у підсумку й визначає актуальність обраного напрямку дослідження.

Якщо говорити про узагальнення мети даного дослідження, то, перш за все, варто звернути увагу на висвітлення теоретичних питань проведення моніторингу, де ключове місце, безпосередньо, повинно займати визначення авторського розуміння та сутності такого поняття, як "моніторинг". Основою цього є те, що, з одного боку існують різні підходи до розкриття сутності поняття "моніторинг", підтвердженням чого є праці різних авторів [2 – 11], а з іншого боку, саме визначення понятійного апарату є основою для проведення подальших досліджень. При цьому, враховуючи важливість розгляду фінансової складової такого питання, також слід вказати на необхідність розкриття сутності фінансового моніторингу. Отже, загалом подане і визначатиме головну мету даної роботи.

**Сутність та зміст фінансового моніторингу.** Перш за все, з приводу розкриття даного пункту дослідження необхідно звернути увагу на те, що моніторинг може розглядатися з погляду окремого об'єкта та предмета дослідження. Ґрунтовність такого твердження базується на узагальненні робіт різних авторів. Так, наприклад, М. В. Пугачова розглядає статистичний моніторинг ділової активності підприємств [4], Н. В. Перловська – фінансовий моніторинг [2], В. М. Лексін та А. М. Швецов – моніторинг щодо проведення регіональних досліджень [11]. Відповідно до цього визначаються окремі різновиди моніторингу, де, все ж таки, існують й певні перетини, які, на думку автора, узагальнюються у визначенні тлумачення моніторингу. Тобто окремий різновид моніторингу згідно з предметом та об'єктом дослідження,

насамперед, відображає певний напрямок дослідження, який визначає ті або інші відносини суб'єкта господарювання (або точніше сферу таких відносин), що й аналізується у зазначених напрямках дослідження. Тож змістовне поєднання словосполучення фінансовий моніторинг визначає сутність моніторингу, який розглядається стосовно узагальнення фінансових аспектів його розгляду відповідно до розвитку фінансових або грошових відносин, які доцільно визначити як подання фінансової сфери в цілому. При цьому сама сутність моніторингу може бути розкрита відповідно до різноманітних його визначень. Тож розглянемо такі узагальнення у поданні різних дослідників.

Так, Н. В. Перловська визначає моніторинг як процес постійного спостереження за показниками грошових потоків, що спрямований на своєчасне виявлення їх відхилень від визначеного рівня та регулювання їх руху для забезпечення ефективної діяльності підприємства [2]. Тобто розкриття моніторингу подається відповідно до змін у русі грошових потоків, що і визначає, водночас, такий моніторинг фінансовим. Однак при цьому варто зауважити, що визначення фінансового моніторингу не можна звужувати лише до врахування руху грошових потоків. Тож подане Н. В. Перловською узагальнення моніторингу як фінансового слід вважати неповним. Дана теза ґрунтується на тому, що у поданому вище понятті моніторингу, відповідно до дослідження Н. В. Перловської, розглядаються, переважно, грошові відносини.

Іншим прикладом розкриття сутності моніторингу є дослідження Л. Ф. Іщенко, яка доводить, що моніторинг – це аналіз ситуації, яка склалася; відбір параметрів розвитку та їх прогнозування [5]. Тобто вона виходить з того, що моніторинг – це узагальнена послідовність окремих дій, які визначають у часі впровадження процесу, що і розкриває сутність моніторингу. Інакше кажучи, науковець виходить із узагальнення системного та процесного підходів щодо визначення моніторингу, надаючи йому (моніторингу) переважно ознаки способу дослідження. І це не випадково, бо, як відмічає Л. Ф. Іщенко, моніторинг слід розглядати як з точки зору теоретичного аналізу, так і з точки зору практичного його впровадження [5]. Такої ж думки щодо віднесення моніторингу як до сфери науки, так і до сфери практики дотримується у своїй роботі О. Панфілов [10]. Згідно з наведеним вище, моніторинг як послідовність дій щодо збору інформації стосовно функціонування, зокрема, страхової компанії, проведення аналізу з визначення факторів впливу на різні аспекти такої діяльності та стеження за відповідністю визначених впливів на сталість ведення страхової діяльності визначає А. В. Клімов [9].

Отже, із зазначеного вище, насамперед, впливає структурованість моніторингу, що залежить від його складових, до яких можна віднести: спостереження, збір інформації, обробку інформації, проведення аналізу, проведення прогнозу. Відповідні складові моніторингу можна знайти й у роботі О. Г. Бондаренка, який розкриває, наприклад, моніторинг ринку праці як спеціально організовану комплексну систему вивчення робочої сили, спостереження за нею, аналізу основних груп факторів, які впливають на процеси, що відбуваються на ринку праці [7].

Натомість М. В. Пугачова доводить, що традиційне розуміння моніторингу як системи спостереження не вичерпує його функцій [3]. Згідно з її дослідженням, моніторинг – це не один процес, а послідовність процесів, таких, як збирання даних, їх систематизація, обробка, архівація, аналіз та прогнозування, а також надання опрацьованої інформації користувачам [3]. Однак, як видно з поданого вище, М. В. Пугачова розкриває сутність моніторингу за рахунок більш змістовного розкриття окремих складових моніторингу, які самі визначають вичерпну послідовність дій. При цьому така послідовність дій може бути різною, якщо враховувати предметну область впровадження моніторингу. Тож і сама М. В. Пугачова говорить, що статистичний моніторинг – це здійснення відповідних процесів із застосуванням великих масивів статистичної інформації [3]. Тобто, якщо ми говоримо про моніторинг окремого суб'єкта господарювання, то збір інформації може й не розглядатися як деякий процес, або лише як факт фіксації такої інформації. Водночас з цим, при визначенні статистичного моніторингу за

узагальненням М. В. Пугачової збір інформації можна розглядати вже як процес, бо у даному випадку також, наприклад, важливо враховувати й взаємні впливи, які обумовлюють зміни під час реєстрації великих обсягів інформації. Таким чином, питання розкриття моніторингу через узагальнення його складових як процесів, на думку автора, не є таким, що повністю відображає сутність моніторингу. Утім врахування даного аспекту важливе при визначенні окремих різновидів моніторингу, який, у випадку розгляду його складових як окремих процесів, можна визначити, як складний моніторинг, а в іншому випадку – розглядати моніторинг як простий.

Підтвердженням встановленого вище розмежування моніторингу можна вважати дослідження Н. С. Педченко, яка доводить, що моніторинг фінансової конкурентоспроможності – це спеціально організоване систематичне спостереження за зміною кількісних і якісних параметрів фінансової діяльності, яке характеризує конкурентні переваги та відставання від учасників конкурентної боротьби в умовах постійної зміни кон'юнктури та поглибленого розуміння і вивчення тенденцій розвитку підприємств з метою отримання короткострокового прогнозу стосовно зміни відповідних параметрів [6]. Разом з цим ми бачимо й підтвердження тези щодо визначення фінансового моніторингу як узагальнення фінансових та грошових відносин у розкритті дієвості суб'єкта господарювання з погляду фінансової сфери, що відбивається у кількісних та якісних показниках такої діяльності суб'єкта господарювання, який аналізується.

Також як спеціалізовану систему необхідної статистичної інформації, збору, аналізу та проведення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень та оцінки такої інформації визначають моніторинг російські науковці В. М. Лексін та А. М. Шведов [11].

Таким чином, як підсумок, можна визначити, що розуміння моніторингу зводиться до:

- процесу спостереження;
- аналізу ситуації, що склалася, і відбору параметрів розвитку та їх прогнозування;
- послідовності дій щодо збору інформації, проведення аналізу зібраної інформації, процесу стеження;
- спеціально організованої комплексної системи щодо спостереження, збору інформації та її обробки, проведення аналізу і прогнозу;
- послідовності процесів відповідно до окремих складових моніторингу.

Таке узагальнене подання визначень поняття "моніторинг" дозволяє розкрити й певні його недоліки, де, на думку автора, необхідно виділити:

- відсутність економічної спрямованості у розкритті сутності моніторингу при визначенні його з позицій економічної науки;
- переважне надання переліку складових моніторингу без їх узагальненого визначення, що вносить неоднозначність з погляду трактування таких складових як дій або процесу;
- відсутність визначення різновидів моніторингу з погляду предмета та об'єкта загального напрямку дослідження.

Важливим при розкритті змісту моніторингу є також фактор часу, бо є можливими різнопланові зміни у відносинах суб'єкта господарювання, який розглядається.

Виходячи з цього, на думку автора, узагальнене поняття моніторингу, з погляду економічної науки, слід подати таким чином:

моніторинг – це складний багатоступінчатий процес з приводу врахування змін у розвитку відносин досліджуваного суб'єкта господарювання протягом часу, який здійснюється відповідно до основних складових частин моніторингу та згідно з показниками, які визначають доцільність розкриття тих чи інших відносин (як з погляду внутрішнього, так і з погляду зовнішнього середовища суб'єкта господарювання, що розглядається). Таким чином, головною метою моніторингу є розвиток відносин, що розглядаються, для забезпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання.

Отже, саме наголошення на спостереженні з приводу відносин досліджуваного суб'єкта господарювання підкреслює економічну ознаку спрямованості поданого узагальнення поняття "моніторинг". Разом з цим, конкретизація таких відносин

доводить можливість визначення окремих різновидів моніторингу. Так, узагальнення фінансових та грошових відносин дозволяє говорити про фінансовий моніторинг. Розгляд економічних відносин може слугувати ознакою визначення загального економічного моніторингу. Окреслення відносин суб'єкта господарювання, зокрема з органами статистичного нагляду, може бути основою для розкриття статистичного моніторингу тощо.

Як видно з поданого вище, складність проведення моніторингу визначається відповідно до його окремих складових частин, до яких, зазвичай, як було показано вище, відносяться: спостереження, збір інформації, обробка інформації, проведення аналізу, проведення прогнозу.

Також у поданому визначенні враховано й фактор часу, який дозволяє визначати мету моніторингу відповідно до змін у відносинах досліджуваного суб'єкта господарювання згідно з умовами його ефективного функціонування та розвитку. Тож наведене, у підсумку, відбиває новизну авторського уточнення поняття "моніторинг", в якому вперше зроблено спробу підкреслити та розкрити економічну спрямованість даного терміна.

**Класифікаційні ознаки фінансового моніторингу та визначення його різновидів.** Певним чином уточнене визначення поняття "моніторинг" сприяє визначенню різноманітних класифікаційних ознак моніторингу, що розкриває багатогранність та складність дефініції, яка розглядається. Зокрема, як було показано вище, різновиди моніторингу можуть визначатися відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Згідно з цим, також доцільно розглядати моніторинг з погляду різновидів діяльності досліджуваного суб'єкта господарювання та учасників, з якими у відповідного суб'єкта господарювання виникають ті чи інші різновиди відносин. Наприклад, якщо розглядається виробниче підприємство, то можливі такі різновиди моніторингу, відповідно до окремих різновидів його діяльності: моніторинг основної діяльності підприємства; моніторинг інвестиційної діяльності підприємства; моніторинг фінансової діяльності підприємства. У разі визначення фінансового моніторингу підприємств можна розглядати такі різновиди моніторингу з погляду узагальнення відносин даного підприємства з різними учасниками ринку: фінансовий моніторинг підприємства у взаємодії з банками; фінансовий моніторинг підприємства у взаємодії з фондовим ринком тощо.

Також у поданому вище уточненні поняття "моніторинг" можна визначити різновиди простого та складного моніторингу, ознакою чого є множинність дій або цілого процесу в межах складових частин проведення моніторингу.

Відповідно до фактора часу, на думку автора, моніторинг можна визначити як поточний, спостережний та прогнозний.

Можна надати й інші класифікаційні ознаки різновидів моніторингу. Утім, загальним є підхід, що дозволяє розкривати ці ознаки, який базується на:

узагальненні відносин досліджуваного суб'єкта господарювання;

виникненні таких відносин з різними учасниками ринку та у межах внутрішнього і зовнішнього середовища, в якому функціонує досліджуваний суб'єкт господарювання;

урахуванні фактора часу проведення моніторингу.

**Сукупність інструментів та засобів проведення фінансового моніторингу.** Не менш важливим питанням щодо розкриття сутності моніторингу є також узагальнення інструментів його проведення. Зокрема, це питання можна розкрити на підставі врахування окремих складових проведення моніторингу. Тож як інструментальну базу проведення моніторингу (інакше кажучи, сукупність інструментів та засобів) варто вказати: спостереження, перевірки, проведення аудиту, застосування методів контролінгу, здійснення аналізу як за допомогою описових процедур, так й за допомогою складних математичних узагальнень тощо. Тобто множина інструментів проведення моніторингу також може бути покладена в основу визначення різновидів моніторингу, що сприятиме вдосконаленню процедур його здійснення.

З приводу сукупності інструментів та засобів проведення моніторингу необхідно звернути увагу й на те, що моніторинг також є дієвим інструментом у здійсненні тих чи інших дій суб'єктом господарювання, у веденні його діяльності тощо. Так,

наприклад, А. І. Степаненко відмічає, що нагляд за діяльністю банків базується на моніторингу усіх видів ризиків [8]. Поряд із цим А. В. Клімов говорить про те, що моніторинг розкриває основи забезпечення основних функцій підсистеми контролінгу [9]. Також слід вказати й на те, що моніторинг є невід'ємною частиною аналізу та прогнозування будь-яких напрямків діяльності різних суб'єктів господарювання.

Виходячи з відміченого, можна стверджувати, що визначення моніторингу через окремі поняття та навпаки говорить про щільний взаємозв'язок між різними дефініціями, що і призводить до виникнення окремих недоліків у поданні визначень таких понять. Утім у наданому авторському уточненні зроблена спроба уникнення цього завдяки введенню у розгляд доцільності врахування змін у розвитку відносин досліджуваного суб'єкта господарювання протягом часу.

Таким чином, проведене дослідження сприяло поданню уточненого визначення поняття "моніторинг" та розкриттю сутності фінансового моніторингу. Також проведено узагальнення класифікаційних ознак щодо визначення можливих різновидів моніторингу. Наведене у сукупності і визначає ступень наукової новизни отриманих результатів. Разом з цим, окреслено множину інструментів проведення моніторингу, що дозволяє визначити загальну структуру проведення фінансового моніторингу. Утім саме це й слід вважати напрямком подальшого дослідження.

**Література:** 1. Корнєєв В. В. Управління кредитними та інвестиційними потоками капіталу : дис. на здоб. наук. ступ. д. е. н. : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / В. В. Корнєєв. – К. : НАНУ Інститут економічного прогнозування, 2004. – 446 с. 2. Перловська Н. В. Моніторинг управління грошовими потоками підприємства : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / Н. В. Перловська. – Донецьк : ДНУ, 2008. – 22 с. 3. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д. е. н. : спец. 08.00.10 "Статистика" / М. В. Пугачова. – К. : Державна академія статистики, обліку та аудиту, 2008. – 29 с. 4. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств / М. В. Пугачова. – К. : ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2007. – 535 с. 5. Іщенко Л. Ф. Розробка системи моніторингу ринку послуг мережі Інтернет : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / Л. Ф. Іщенко. – Одеса : Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова, 2008. – 17 с. 6. Педченко Н. С. Моніторинг фінансової конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості на регіональному рівні (на прикладі м'ясної промисловості) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Н. С. Педченко. – Суми : УАБС, 2004. – 24 с. 7. Бондаренко О. Г. Моніторинг ринку праці в системі державного регулювання зайнятості населення : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. н. держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / О. Г. Бондаренко. – Харків : Харківський регіональний інститут державного управління, 2008. – 20 с. 8. Степаненко А. І. Банківський нагляд в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / А. І. Степаненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 24 с. 9. Клімов А. В. Внутрішній моніторинг в системі управління страховою компанією / А. В. Клімов // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2007. – № 779. – С. 56–61. 10. Панфилов О. Моніторинг / О. Панфилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.gdf.ru/books/books/monitor/04.html](http://www.gdf.ru/books/books/monitor/04.html). 11. Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції  
24.06.2009 р.